

Carl Leonard Kinmanson, kyrkoherdeson från Stora Åby, donatorn bakom de s. k. slöjdvillorna i fyra av häradets socknar. Bilden togs i Paris, troligen på 1850-talet.

Carl Leonard Kinmanson, donator i Lysing

Av Margareta Cornell

Under flera år i början av 1970-talet diskuterades det i Ödeshögs kommun och skrevs mycket i lokalpressen om Kinmansonska fonden och slöjdvillorna i Ödeshög, Stora Åby, Heda och Rök. Donatorn, kammarrättsrådet Carl Leonard Kinmanson, vem var han och vad var anledningen till hans donation till dessa fyra socknar? På grundval av diverse protokoll, personliga brev, tidningsnotiser och litteratur skall jag här försöka ge en bild av en personlighet, som för mig framstår såsom mycket sympatisk och generös.

Carl Leonard Kinmanson, född i Linköping den 18 juni 1811, son till rektorn, sedermera kyrkoherden i Stora Åby och Ödeshög, Daniel Leonard Kinmanson (1779—1853) och hans maka, född Jungqvist. Hans farfar var kyrkoherden i Rök och Heda, Leonard Kinman (1722—1815, gift med Gertrud Berzelius, en kusin till den berömde professorn Jöns Jakob Berzelius), son till Peter Kindman, kopparslagare i Linköping, död 1734. Av detta framgår att Carl Leonard Kinmanson hade stark förankring i Östergötland, speciellt i vårt härad.

Den berömde Berzelius

Carl Leonard Kinmanson växte upp och gick i skola i Linköping, då fadern var gymnasiektor där. Ur brev, skrivna av Jöns Jakob Berzelius,

framgår att familjen hade ett sommarställe, Köptorp, en dryg fjärdingsväg från Linköping. Förmodligen träffade Carl Leonard sin berömde släkting där vid hans besök bl. a. sommaren 1820 och i augusti 1826. Om det sista skriver Berzelius:

Kinmanson och jag besökte en Tante i min födelseort, byn Väfersunda. Vi återkommo till Linköping. Jag afsteg vid Köptorpsgrinden för att taga min middag hos Kinmansons. Där fann jag Crusells, landshöfdingen, biskopen och en stor mängd gamla bekanta församlade till ett dundrande kalas med vin, punsch, champagne och kanonskott, det var nämligen min födelsedag den 20 augusti.

Efter skoltiden i Linköping fortsatte Carl Leonard sin utbildning i Uppsala, där han blev jur. kand. 1837. Han var länsnotarie i Östergötlands län 42—43 och landssekreterare i Stockholms län 47—50, då han blev kammarrättsråd, d. v. s. medlem av vår ännu fungerande skatte- och förvaltningsdomstol kammarrätten. Han var ledamot av Stockholms stadsfullmäktige 64—70, vice ordf. i Riksgäldskontoret 67—71 och tillhörde riksdagens andra kammare från 1867 till sin död 1871. Under åren i Stockholm bodde han på Drottninggatan 25 (1851—1864) och Mäster Samuelsgatan 44 B (1865—1871).

Kommunal- och riksdagsman

Under de år Kinmanson var ledamot i stadsfullmäktige utvecklades Stockholm till en större industristad. Stadsbilden förändrades, folkmängden ökade avsevärt, kommunikationerna med övriga landet förbättrades genom järnvägarnas utbyggnad; skolor och sjukhus planerades och de fyra stånden upphörde vid bildandet av andra kammaren i riksdagen. Enligt protokoll från dessa år, ägnade sig Kinmanson åt arbetet inom fullmäktige och riksdagen med "stor skicklighet, flit, ordentlighet och varm övertygelse". Han deltog i flera statliga och kommunala utredningar.

Som fullmäktigeledamot lade han ner mycket arbete på kommunalförvaltningens modernisering. Dessutom stödde han förslaget att Stockholm 1864 firade 50-årsminnet av unionen med Norge, intresserade sig aktivt för sjukvårdens utbyggnad och bidrog, genom bildandet av en föreläsningssfond 1865, till grunden för Stockholms högskola. Under sina fyra år som riksdagsman inlämnade Kinmanson flera socialt inriktade motioner bl. a. "Angående upphörande af fängelse vid vatten och bröd såsom särskild straffart". Detta skedde ej förrän efter hans död, men den humane juristens aktiviteter bidrog säkert till straffets avskaffande.

Carl Leonard Kinmanson hade ett vackert hem med mycket litteratur och konst, som utgjorde hans vänner i ensamma stunder, enligt honom själv. Han var medlem i Konstföreningen fr. o. m. 1853, ledamot av inköpsnämnden 1855 och skattmästare 1858—60, då han avsåg sig omval p. g. a. "att hans tid var för mycket upptagen". För att uppmuntra konstnärer i framtiden står i hans testamente: "Jag kan icke avstå från

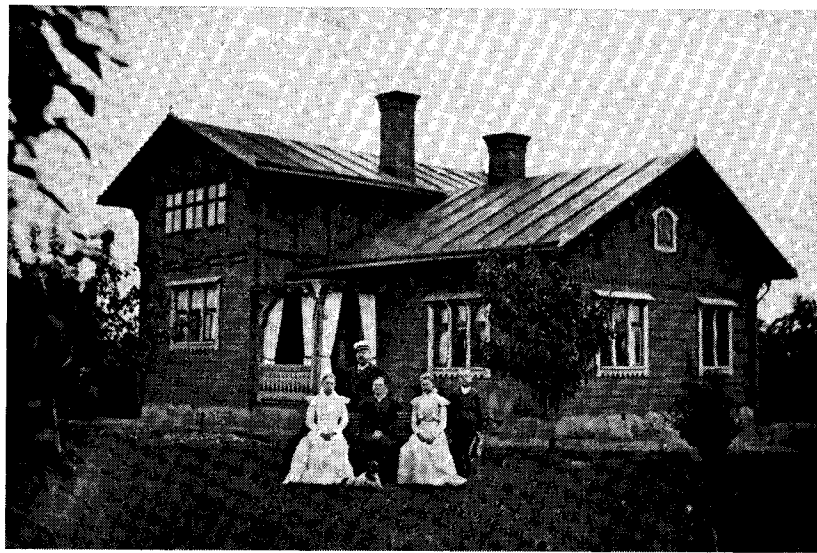
att lemna något belopp åt Kongl. Akademien, de Fria Konsterna till understöd för lofvande och skickliga Målare och Bildhuggare". Detta resulterade i C. L. Kinmansons fond 1874, varur stipendier årligen utdelas.

Carl Leonard gifte sig aldrig. Sophia Öberg (skräddaren Öbergs änka) var i många år hans husföreståndarinna. Troligen fick hon ganska ofta ordna bjudningar, eftersom Kinmanson var en mycket uppskattad sällskapsmänniska. Det sägs, att han, särskilt tillsammans med goda vänner, var ytterst underhållande. Inom Frimurarorden hade han en hög ställning. I dess handlingar står bl. a. följande: "Få har så lite som han fikat efter vare sig enskild eller allmän gunst, och få har likväl varit så högt värderade, så hjärtligt med vänskap och tillgifvenhet omfattade."

Oväntad bortgång

Den 28 nov. 1871 befann sig kammarrättsrådet på besök hos en bekant vid Gustaf Adolfs torg, då han drabbades av slaganfall och hastigt avled. Post- och Inrikes Tidningar, Wadstena Läns Tidning, Aftonbladet m. fl. hade utförliga artiklar om dödsfallet och begravningen i Klara kyrka. De berättade om den framstående mannen, hans liv och verksamhet. Vid begravningen deltog bl. a. hertigen av Östergötland, sedermera Oscar II, kammarrättskollegor, stadsfullmäktigeledamöter och många vänner. Gravsättningen skedde på Röks kyrkogård, där också farfar Leonard Kinman är begravd.

Redan 1862 skrev Carl Leonard Kinmanson sitt testamente, med gammaldags juridisk elegans. Kvarlätenskapen skulle övertas av exekutorer-

Klockarefamiljen G. Högberg framför slöjdvillan i Rök. Bilden är från sekelskiftet. Gustaf Högberg (1856—1914) var folkskollärare och klockare och hans fru Maria småskollärarynna. Klockarn var en verklig tungviktare — omkring 150 kg!

na landshövdingen Axel Bennich, medicine professorn Hjalmar Abelin, och krigshovrättsrådet Johan Rhodin, "för att handhafvas och användas i öfverensstämmelse med deras kännedom om min vilja". Som tidigare nämnts blev Konstakademien och Statens Tavelmuseum ihågkomna. Så ock två morbröder Jungqvist, bosatta i Motala och i trakten av Åtvidaberg. Moster, Fredrika Jungqvist, Häggestad i Heda "skall af min förmögenhet hafva sin fulla bergning." Exekutorerna fick 1500 riksdaler var för arbetet.

Rötter i fyra socknar

Och sedan är vi framme vid donationen till vår bygd. "Jag vill också gifva något bidrag, såsom minne af mig åt Stora Åby, Ödeshögs, Röks och Heda församlingar uti Östergötland." Vad detta bidrag skulle bestå av framgår ej av testamentet. Det ålåg exekutorerna att verkställa Kinmansons önskan, som först i slutet av 1880-talet resulterade i fondens bildande och slöjdvillornas uppförande i de fyra socknarna.

Att här återge hela fondbestämmelsen skulle ta för stor plats. Därför endast några rader... "härmed anslå en summa av 10.500:— vilken summa benämnd Prostinnan Hedvig Kinmansons fond trädgårds- och slöjdskolor..." "...skolorna ställas under vederbörande folkskoleinspektörs kontroll..." "Några närmare föreskrifter angående trädgårds- och slöjdskolornas framtida skötsel anse vi oss icke böra meddela. Vi är förvissade att församlingen och dess förtroendemän däråt ägna den uppmärksamhet och omvårdnad, som omtanke för ungdomens undervisning naturligen påkallar." ... Stockholm den 29 juli 1887 A. Bennich H. A. Abelin.

Flera år innan denna skrivelse tillställdes de fyra socknarna, hade donationen och planering av slöjdskolornas uppförande behandlats vid kyrkostämmorna bl. a.:

"E.o. kyrkostämma med Heda församling den 10 mars 1875. Anmälde komminister Ullman att Herr Generaldirektören m. m. A. G:son Bennich, såsom utredningsman i avlidne Kammarrättsrådet Kinmansons bo, omnämnt att Kinmanson uttryckte önskan att efter sin moster, Mamsell Ebba Jungqvists död, förära församlingens skola en donation, vadan församlingen att, sedan Mamsell Jungqvist avlidit uppdrog åt pastor Ullman att uppresa till Stockholm och med utredningsmännen i Kammarrättsrådet Kinmansons bo rådgöra icke blott om donationens utförande, utan ock om dess nyttigaste användande för församlingens skola. Halva resekostnaden betalar församlingen. Jöns Ullman."

Kyrkostämma vid Röks församling den 20 december 1884.

Kyrkvärden S. G. Larsson hade hos stämmans ordförande begärt att stämman skulle höras, huruvida icke skül vore att hos avlidne Kammarrättsrådet Kinmansons boutredningsman efterhöra, om församlingen hade att hoppas erhålla någon donation ur hans bo, efter Generaldirektören m. m. A. Bennichs löfte...

Kontraktsposten Leonard Kinman, Rök (1722—1815), farfar till donatorn Kinmanson. Bilden påträffad i riksarkivet.

Denna förfrågan resulterade i ett positivt svar från Bennich och en lantmätare tillkallades i och för avstyckning av jord till den blivande skolträdgården. Efter ytterligare några år byggdes slöjdvillorna. Vem som utfört ritningarna till dessa har jag inte lyckats ta reda på, ej heller vart dessa ritningar tagit vägen. Bennich var kontaktmannen som såg till att Kinmansons önskemål förverkligades. Kanske var det han som beställt "ritningarna, som äro utförda af en arkitekt i Stockholm, i gammalnordisk stil." Detta stod i Östgöta-Kuriren 29 jan. 1887. Vidare meddelas att det hållits entreprenadauktion på husbyggena. Efter anbud för de olika socknarna erbjöd sig en byggmästare Carlsson från Mjölby att bygga alla fyra för sammanlagt 26.500:—.

Slöjdvillorna klara 1889

Troligen var slöjdvillorna färdiga sommaren 1889 att döma av följande rader från kyrkostämmoprotokoll i Heda 18/8 -89... "uttrycka icke blott sin innerliga och hjärtliga tacksamhet för exekutorernas åtgöranden i denna sak, utan ock sin önskan att den ädle givarens nit för det uppväxande släktets gagn måtte bära rik frukt och att hans namn här länge måtte med skyldig tacksamhet nämnas". Kanske nämns hans namn i dag inte med så stor tacksamhet, men de som fick undervisning i hans skolor reagerade säkert annorlunda. D. v. s. de som var roade av dessa ämnen.

Kalle Kurir, signatur för redaktör Gustaf R. Pettersson i Östgöta-Kuriren, skriver den 26 okt. 1889 under rubriken, "En tripp till landet" livfullt och underhållande om en resa på den nya järnvägen från Vadstena. Han steg av vid Alvastra och tog sig till Heda. Berättar om den gamla kyrkan men mest om slöjdvillan i närheten, byggd i "Schweizisk villastil".

Slöjdvillan i Heda — beskriven i texten efter ett reportage 1889 — ser ut så här i dag. Foto Harry Bergenblad.

En titt in i slöjdskolan

Alla fyra husen, Heda, Rök, St. Åby och Ödeshög, äro fullständigt lika, hvarför man känner alla, då man sett ett. De äro uppförda i villastil och hafva på nedre botten en större slöjdsal samt ett rum med kök såsom bostad för läraren, hvarjemte å öfvrä boten finnas tvenne präktiga rum utom rymliga förvaringsrum.

Fortsättningsvis får man en bra bild av den nya skolbyggnaden:

I stora slöjdsalen finnas 10 hyfvelbänkar, en svarfstol med tillbehör samt slipstenar och i öfrigt allehanda för slöjd behöfliga redskap såsom stemjärn, knifvar, hyflar, bandjern och sågar m. m. Af de flesta finnas 12 st. T. o. m. handdukar finnas, och i spisen stå limpannorna färdiga att värmas upp. Allt är med ett ord så komplett, att det endast är för lärare och lärjungar att träda in och börja arbetet. På gården finns en rymlig smedja, likaledes med allt i färdigt skick och till skolan äro för öfrigt uppförda nödiga uthus. Och förutom allt detta hafva socknarna erhållit ett kontant belopp af 10.500 kr. hvardera, hvaraf räntan skall användas för husens underhåll samt undervisningens bedrivande.

Artikeln avslutas med följande ord: "Hvilken välsignelse bör icke blifva frukten af denna ädelmodets sädd".

Nya tider, nya seder . . .

Sedan detta skrevs har mycket hänt. Särskilda slöjdskolor behövs inte längre. Trädgårdsskötsel ingår i dag ej i den ordinarie skolundervisningen. Och därmed är jag framme vid slutet för slöjdskolornas existens. Enligt beslut från kungliga kammarkollegiet den 6 mars 1974, bifölls Ödeshögs kommunfullmäktiges begäran om ändring av fondbestämmelserna, permutation. Som skäl hade fullmäktige anført att under en följd av år testators vilja beträffande fondmedel och fastigheter ej kunnat uppfyllas, då slöjdundervisningen är obligatorisk och numera bedrivs i andra lokaler. Fastigheternas underhåll har vållat problem, då hyran ej räckt för att hålla dem i gott skick. Vidare noterades att slöjdvillorna i Heda och Stora Åby användes till bostäder och den i Ödeshög för hobbyverksamhet och bostadsändamål, medan villan i Rök begagnas till skolbibliotek, undervisnings- och gymnastiklokal. Då fondbestämmelserna är identiska i de olika församlingarna, föreslår till slut fullmäktige en sammanläggning av fonderna, framförallt av praktiska skäl. Kammarkollegiet biföll ansökan och tillät kommunen att sälja villorna i Stora Åby och Heda samt fri dispositionsrätt till de två andra. Pengarna som kommer in på försäljningen skall tillfalla respektive fonder för att därefter sammanläggas till en samfond, kallad Kinmansonska fonden. Den förvaltas av skolstyrelsen, med undantag för förmögenhetsförvaltningen, vilken handhas av kommunstyrelsen. Sedan en tiondel av räntan lagts till kapitalet, skall resten gå till stipendier till skolelever som är mantalsskrivna i kommunen, bl. a. som belöning för arbete i teater, musik eller annan kulturell verksamhet, gymnastik och idrott, skolresor och studiebesök. Dock ej till sådant som skall tillgodoseas av kommunen.

Kinmansonska donationen var en för sin tid ovanlig och generös gåva, som skolbarnen i de fyra socknarna under åren haft glädje av. Många har säkert än i dag minnen av undervisningen i de charmiga "villorna".

Tyvärret vet vi inte så mycket om donatorns person och privata liv. Hans gåva till vår bygd motiverar dock att vi, som bor här nu, tänker på honom med tacksamhet.

* * *